«بالالار كوڭلى»

اوقۇتقۇچىلارغا بىر نىچچە سوز.

هەربىر مەكتەبنىڭ، بىگرەك دە ئىش مەكتەبىنىڭ ئەساسى وەزىفەسى بالانى ھاياتقا ھازىرلاۋ، ئانىڭ كىلەچەك تۇرمۇشىدا يول باشچى بولودر. لاكىن بالالارنىڭ شەخسى خۇسۇسىيەتلەرى بىلەن تۇرلىگ ھەم كىلەچەكدە. آلب كىتەچەك يوللارى باشقا-باشقا بولوب، ئۆزلەرىنە قەدەر بولغان قىممانىيەت دونياسىنىڭ تەجربەلەرى وە شول تەجربەلەرنىڭ آنبارلارى بولغان كىتابلار بىلەن فايدالانىشلارى بىلەن كوپ بىرلەشقان بولارنىڭ بارىسى بىلەن دە تانىشدرو، نىمەدى يالقىزى قويلغان مەكتەب ئۇچۇندە مۇمكىن توگل. مەكتەبدە وافتى قسقالىغى ھەم تۇرلى يول بىلەن كىتەچەك بالالارنى جىھان بولووى سەبەبلى، آلارغا ھايات ئۇچۇن كىرەكلى ھەممە مەعلوماتنى بىرب بتۇوە آلمى. مەكتەبنىڭ توب وەزىفەسى، بو مەعلوماتنى بىرب بتۇرو توگلدە. اول بارى شول مەعلوماتنى آلو ئۇچۇن بالانى ھازىرلەرگەنە تىيىش. بو ھازىرلاۋ بالاغا حرف تانىتو، جىكل اولارغا ھەملو قىقاتان آڭلارغا ئويرەتو، ئىگەن فىكرلەرنى يازب ھەم تىلدەن آڭلاتا بىلورگە ئويرەتو ھەم تورلى فەنلەردەن مەعلومات بىرب بالانىڭ عىلمى، فەننى آڭلاۋ قوۋەسن آرتدرولار بىلەنگىنە قالمى، بالادا مۇستەقىل مطالەعە (ئۆز باشنىا كىتاب اوقو، تۇشنو) قوۋەسن آرتدرو، كىتاب مطالەعەسىنە ئويرەتو، كونكدرو طەرەفندا يورەلرگە تىيىش.

مۇگەللىم وەزىفەبر نىچچە قىسملارگە بولىنە: بىردەن، بالادا عمومەن اوقوغا رەغبەت توزغانو؛ ئىككىنچىدەن، بالابى اوقىغان ئەثەرىنە جىددى مۇناسەبەتدە بولورغا ئويرەتو: بالانى ئەثەرنى اوقب چغو بىلەنگىنە قالمى، ئەثەرنىڭ مەزمۇنى، بەدىعى جىھەتى، توزلو روشى، ئەثەرنىڭ توب فيكرى، تۇغۇنلارىندا آچىق بر تاراش [illegible] باررغا ئويرەتو؛ ئۇچىنچىدەن، ئەدەبى ئەثەرلەردەن دە، فەننى ئەثەرلەردەن دە واق-توپەك «قورق» مۇندەرىجەلى كىتابلاردان بىگرەك، جىددى ئەثەرلەرنى اوقرغا ئويرەتو، بالادا جىددى ئەثەرلەر بىلەن ئەھەمىيەتسز ئەثەرلەرنى آيرو قوۋەسن آرتدرو، بالالارنى ئەدەبى ئەثەرلەرنى تانو مەركەسن ھازىرلاۋ ھەم عمومەن بالاغا دورست [illegible] (تانو تويغسى) بىرب، جىددى اوقوغا، جىددى مطالعەگە ئويرەتو؛ [illegible]لادا تەنقىد حىسسن آرتدرو؛ بىشىنچىدەن، بالادا ئىش، ئىرك، [illegible] [illegible] كبى [illegible]سالارغا مۇحەببەت، ئۆز [illegible] وە [illegible] كبى تويغلارنى اوستورو، بالانىڭ روحى تەربىيە [illegible]

بۇلاردىن بىشىنچى بىر مەسىلەدە. بار ... چاقىرىق بىرىشكە ... [illegible]

ئەلىفبا، ھېساب، ئاز-ماز پالقىدرغىچ قىرائەت كىتابلارى ھەم كوپىنچە دىنى دەرسلەرنى بىلەن گىنە تويۇنۇپ كىلدىلەر. بالادا، نەفاسەت، ماتورلۇققا ئەھەمىيەت بىرىش، ماتورلۇقنى ئاڭلاش تۇيغۇسىنى كوتەرۇ مەسىلەلەرىگە ھېچ دىيەرلىك ئەھەمىيەت بىرىلمەدى. شوڭا كورە يوغارىدىغى وەزىفەلەرگە تاغى بىر بىشىنچى وەزىفەدە ئارتتۇرۇغاتوغرى كىلە. اولدا: مىللى ئەدەبىيات بىلەن ھەم ئاڭا ئەدىب وەشاعىرلەرى بىلەن تانىشتۇرىب، بالانىڭ تىلنى ماتورلاتو، ئەدەبىيلەشتۇرۇ، عۇموەن نەفاسەت ھىسىنى تەربىيە ئىتو.

مىنە بو وەزىفەلەر اورتا (ئىكىنچى باسقىچ) مەكتەبلەردە ئىسدە توتۇلۇرغا تىيىش بولغان كوك، ئىبتىدائى (بىرىنچى باسقىچ) مەكتەبلەردە بولار تاغى ئارتتىغىراق كوزدە توتۇلۇرغا، ھەر بىر اوقۇتوچى بولارنى ئوز وەزىفەسىندىن سانارغا تىيىشدر.

ھازىرگە قەدەر بىزنىڭ مەكتەبلەرىمىزدە يوغارىدىغى وەزىفەلەرگە كورەب ئەھەمىيەت بىرىلمى توتىلە، ھەم موڭىڭ ئوچۈن كىرەكلى ئەسبابى دا يوق ئىدى. مىللى ئەدەبىيات نەمونەلەرىدە كىرتىلگەن، يا شولاردانغىنا عىبارەت بولغان عادى اوقۇ كىتابلارى (خرىستاماتىيالار) يوغارىدىغى وەزىفەلەرنى ئوتەو ئوچۈن جىتىب بىتمىلەر؛ بىردەن، بالا ئالارغا مەكتەب كىتابى، دەرس كىتابى ئىتىب قارى، شوڭا كورە ئاندان ھىكايە يا بىر ئەدەبى پارچا اوقۇغاندادا دەرس ھازىرلەو كىبى قارى، شوڭا كورە موستەقىل كىتابلار اوقوغا ئۆيرەنو، موستەقىل موطالاعە قوۋەسىن ئارتتىرو ئىشى ئوچۈن تىشقى كورىنىش اوڭغايسىزلى؛ ئىكىنچىدەن قىرائەت كىتابلارىنا ئوزىن، موستەقىل كىسەكلەر، بۆتۈن ئەثەرلەر كىرتىلمى؛ عادەتدە كىچىرەك ھىكايەھەم پارچەلەرگىنە بولا، (ئالارنىڭدا كوبىسى بىيگىرەكدە بىرىنچى باسقىچ مەكتەبلەر ئوچۈن يازىلغان اوقۇ كىتابلارىندا، كىتابنى توزوچىنىڭ ئوزى ئەرەفىندان يازىلغان يا تەرجىمە ئىتىلگەن نەرسەلەردەنگىنە، تىلى، ئوسلوبى ياغىندان دا ئەھەمىيەتسىز نەرسەلەردەن عىبارەت بولا.) بولار بالانى دەوامىلى اوقۇ - موطالاعەگە ئۆيرەتو ئوچۈن ئوزلەرىنىڭ زورلۇقلارى بىلەن جىتەرلىك بولمىيلار؛ زورىراق ئەثەرلەرنى اوقىب چىقىب بىر يەكۈن ھاسىل ئىتو، اوزونراق ئەثەرلەرنىڭ توزىلو رەوشى بىلەن تانىشو دا مەلەكە ياسالو كىبى ئىشلەر ئوچۈن يارامىيلار. ئەدىبلەردەن ئالىنغان كىچكىنە پارچالارغىنا ئەدىبلەر بىلەن تانىشتىرو ئوچۈندە ئازلىق ئىتەلەر؛ ئەدىب يا شاعىر توغرىسىندا توگەرەك بىرتەسەۋۋر قالدىرو ئوچۈن جىتىشمىيلەر.

شوڭا كورە صىنفدا اوقو ئوچۈن، ئاندان دا بىيگىرەك بالالارغا ئۆيدە اوقورغا بىرو، صىنفدا بىرگە تىكشىرو وە تەھلىللەر ياساو ئوچۈن، ئاوروپا ھەم ئامىرىكانىڭ ئىشر[illegible] تەبلەرىندە عادى قىرائەت كىتابلارى بىلەن بىرگە، كوچمە اوقو كىتابلارى (ПОДВИЖНАЯ [illegible]ИСТО[illegible]ИЯ) لەر ئىستىعمال ئىتەلەر. بولار عادەتدە، بىر [illegible] موستەقىل، بۆتۈن ئەثەرلەردەن عىبارەت بولىب ھەر ئەثەر ئايرى[illegible]

ۋەسىلە سەئىلەسە تەييارلىغىنى بولدى. بىرىنچى باسقۇچ مەكتەپلەرىدە ئانا تىلى ئوقۇتقۇچىلىرىدىن ئەم
ئوتتۇرا مەكتەپلەردە، بۇ كوچمە ئوقۇ كىتابلىرىنى ئوقۇتۇپ، بىزدەگى كىبى ھازىرى ئوقۇ
كىتابلارىن كوندىن كونگە بولغانىدىكە ئىستىئمالدىن چىقىرا بارالار.

تاتارچادا كوچمە ئوقۇ كىتابى تۇزۇپ يولىندا بىرىنچى ئادىم ئىتىپ مۇندىن ئىككى
يىل ئىلگىرى، توقاينىڭ بالىلار ئۈچۈن يازىلغان بىر شېئىرلار مەجموئەسى ئىسمى بىلەن
«بالىلار كوڭلى» دىب ئاتاپ، ئىككى تومدا، يىگىرمە كىتابدان ئىبارەت بىر ئەسەر
مەيدانغا قويۇلغان ئىدى. بۇ مەجموئە بىرىنچى باسقۇچنىڭ سوڭغى يىللارى، ئىككىنچى
باسقۇچنىڭ ئەۋۋەلگى يىللارى ئۈچۈن بىلگىلەنگەن ئىدى. ئازانداغى ۋە باشقا
جىيرلەردەگى مۇئەللىملەرنىڭ بۇ ئەسەرنى بىك ياقشى يارانتىب قارشى ئالولارى بىردەن،
بىرىنچى باسقۇچ مەكتەپلەرنىڭ باشداغى يىللارى ئۈچۈندە بىزدە بالالارغا ئۇيەە، ۋەسىيىتدە
ئوقۇ ئۈچۈن ئالارنىڭ روھلارىنا ۋە ئاڭلاۋ دائىرەلەرىنە مۇۋافىق كىتابلار بولماۋى
ئىككىنچىدىن، بىزنى بىرنچى تەجرىبەبىزنى تاغىن كېڭەيتۈرەك دائىرەدە، بىرىنچى باسقۇچ
مەكتەپلەرنىڭ باشداغى يىللارىندان ئوقۇ فايدالانىرلىق بىر رەۋىشدە تەكرار ئىتەرگە سەۋەپ
ئىتدى. ھەزر بۇ باسماسىندا «بالىلار كوڭلى» بىش تۇم ئىللى كىتاب ئىتىب نەشر
ئىتىلە. تۇرلى تومىلەرىنە كىرگەن ئەسەرلەر تۈبەندەگىچە:

بىرىنچى توم:

١) كوڭللى شېئىرلەر - تۈرلى شاعىرلەرنىزدەن؛ ٢) بولدىقلى تەبىب، ناتىيجەنىڭ
بەشرى سرى - ف. آگىيف؛ ٣) آق بۇرون - ح. تەبلغان؛ مويناق - م. ئەھمەد؛
٤) قىرق بىر كورگەرچىن، آلدىلار ناز - ع. رەھىم؛ ٥) سو آناسى، كەچە بىلەن سارىق،
ساباق ھەزرلەگەندە - م. نوقاي؛ ٦) دوستلىق بىتدى - ح. تەبلغان، قويانلار - ف.
آگىيف؛ ٧) قۇيرىقسىز بالا - ف. قەمىرخان، بەيرەم كۈنىدى - ر. بايەزىد، مايلى
كولمەك - ع. نوقاي؛ ٨) مىسكىن پىچەك - ش. آلكىن، كىچكىنە زىيندانچى - ع.
عەزىز؛ ٩) يىۇرت تۇتماس، ناز - پاتشا كىيەۋى - ع. رەھىم؛ ١٠) قۇش - قۇرت
آراسىندا - شېئىرلەر.

ئىككىنچى توم:

١١) مىياۋ بىكە - م. نوقاي؛ ١٢) گارمون - ف. آگىيف، تىڭگىل-تىڭگىل
سو چەلەي؛ ١٣) گۈلچەچەك - ج. شەرەف، قاموباتو - ع. رەھىم؛ ١٤) ساق-
سوق بەيتى - ئىل مۇڭى؛ ١٥) آي آلدادى - ش. ئەھمەدى، سوقر ئىلياس
ف. آگىيف؛ ١٦) چىلەكىكە بارو - س. جلال، آتلار بىلەن قونا بارغاندا - س.
بەرمەكى؛ ١٧) بالاۋق خەيرۇللا - ع. ئىسھاقى، ئەنۋەرنىڭ بىرىنچى داتوئەسى - س.
رەھىيف، اولدا آشانا - ف. آگىيف؛ ١٨) يىلان موگنۇ - ع. رەھىم؛ ١٩) ...
... - م. كەرىيف؛ ٢٠) قش مۇڭلارى - شېئىرلەر.

ئۈچىنچى توپلام:

٢١) شورەلى - ع. توقاي، شورەلى - ع. رەحيم؛ ٢٢) قاناتلى تاي - ش. ئەحمەدييېف؛ ٢٣) ئەحمەد باتىر، اورماندا - ع. عەزيز؛ ٢٤) زور سوغىش، آلار حەزرلەندلەر - ف. آگييېف؛ ٢٥) كالوش - ع. ئيسحاقى؛ چيرلى چىبش - ع. رەحيم؛ ٢٦) ئۆرەك - ع. حاريث، سوقباي - ن. ئيسەنبەت؛ ٢٧) نەجيب - ف. ئەميرخان؛ ٢٨ - ٢٩) ئيسمدە قالغانلار - م. توقاي؛ ٣٠) طەبيعەت مۇڭلارى - شيعرلەر.

دۆرتىنچى توپلام:

٣١) زۆھرە يۇلدىزى - ز. عيففەت، آي - سۇلو - م. خەنەفى؛ ٣٢) ياز باشى - ع. ئيبراھيم؛ ٣٣) بالالار آناوى - ف. ئەميرخان؛ ٣٤) تۆش - ف. ئيبراھيمف، قورقىت - ف. بۇرناش؛ ٣٥ - ٣٦) يالچى قارت - ع. ئيبراھيم؛ ٣٧) تۆمرل باتىر، قوتىلا خان - ع. شەرەف؛ ٣٨ - ٣٩) خان قىزى - ش. ئەحمەدييېف؛ ٤٠) ئيل مۇڭلارى - بەيتلەر.

بېشىنچى توپلام:

٤١) مەثەللەر - ئۈز شاعيرلەرىمىزدەن؛ ٤٢) آلتىن-چەچ - م. غەفورى، تۆيغى تۇتاش - ن. دوماوى؛ ٤٣) حۆضر - ع. صۆنعەتى؛ ٤٤) كاجول چيچەك - ع. ئيسحاقى؛ ٤٥) ئۈشچى، باي بالان چىچق - ع. توقاي؛ ٤٦) خەنجەر - ش. آلكين؛ ٤٧) آرسلان بەك - ع. شەرەف؛ ٤٨ - ٤٩) عەبدۇرەشيد بابباي - ع. رەحيم؛ ٥٠) ميللى مۇڭلار - شيعرلەر.

كرگەن ئەثەرلەرىدەن كورىنگەنچە، مەجموعەگە، بالا كوڭلىندە ئوشكە، طەبيعەتكە، خەلققا، ميللەتىمە، تاريخىنا مۆحەببەت ئەساسلارى اورنلاشدىرو ھەم بالانىڭ حيال تووەسىن كيڭەيتو وە بالادا ماتورلىق تۆيغىسىن آرتدىرو كوزدە تۆتىلمب ئەدەبياتىمىزدا بولغان، شول يەشدەگى بالالار ئۈچۈن يارارلىق ئەثەرلەرنىڭ ئيڭ ماتورلارى، مۆمكين قەدەر تانىلغانىراق ئەديب وە شاعيرلەرىمىزنىڭ ئەثەرلەرى كرتىرگە تىرىشلدى.

ئەلدىگە چاقلى اوقو كيتابلارىمىزدا ھەم عۆمۆمەن تاتار مەكتەبلەرىندە خەلق ئەدەبياتى بۆتىنلەي بر چيتتە قالدىرىلا ئيدى. شونى خەتىرگە آلىب ميللى خەلق ئەدەبياتىندان ئيكى كيتاب شيعرلەر (ساق - سوق بەيتى وە بەيتلەر مەجموعەسى)، ٧ - ٨ خەلق ئەكيەتلەرى ھەم ئيسكى ئەدەبياتىمىز قالدىقلارىندان ٢ كيتابدا باتىرلار ئەكيەتىدەن عيبارەت بولغان قورقىت حيكايەلەرى بيرلدى. بولاردان تىش شورەلى، ئۆرەك، آلتىن - چەچ، زۆھرە يۇلدىزى، آي - سلو، حۆضر كبى خەلق مەعنانلاردان آلىب يازلغان ئەثەرلەر بايتاق كرتلدى. كوچمە اوقو كيتابلارىنىڭ

قەكرنلەپ ھادى اوقو كيتابلارن ئيستيعمالدان چقارولارنى ھەم بالالارنى ئۆزلەك شيعرلەردەن تۈزلگەن ئەثەرلەرنى دە اوقرغا تۈيرەتو كوزدە توتلب، شاعيرلەرنيزنىڭ ئيك ماتور پارچەلەرندىن عيبارەت آلتى شيعر مەجموعەسى دە بيرلدى. بالالارغا قش، ھەلقنى سۈيو، طەبيعەت تەصويرى وە عەير توعرىلاردا ئۆيدە يا مينفدا تاصنيف يا تەصويرلەر يازدۇرو آلندىدان اوقب كيلر ئۈچۈن تاراتو كبى فاى بر تەعليم باغندان اوشكايلقلار ئيسدە توتلب، بو شيعرلەر مۇندەريجەلەرى بلەن آيرتلب ھەزرلەنديلەر. يالالارنى دراما ئۈصولى بلەن يازلعان ئەثەرلەر بلەن دە تانشدرو مەطلوب بولسادا، مۇڭا قەدەرگى مەطبوعاتمزدە ئەدەبى قيمەتى ھەم مۇندەريجەسى بلەن بو مەجموعەگە كرتلراك نيەتر ئەثەرلەرنى تابماغانلغمزدان لەلنگە، بو باسماسنما آلارنى كرترگە توغرى كيلمەدى.

«بالالار كوكلى» نڭ تۈرلى تۈپلەرندە اوقو ئۈچۈن تۈرلى آورلقداغى ئەثەرلەر بيرلدى. برنچى تۈبلەردەگى حيكەيەلەرنى برنچى باسقچ مەكتەبلەرنڭ ٢نچى ٣نچى يللارندا، ھەتتا برنچى يلنڭ آقتفندا اوق بالالارغا بيرە باشلارغا مۇمكين؛ سۈڭغى تۈپلەردەگى حيكايەلەرنى ئيسە، برنچى باسقچلارنڭ سۈڭغى يللارندا ھەم ئيكنچى باسقچلارنڭ ئەوەلگى يللارندا بالالارغا بيرورگە مۇمكين.

* بزنڭ مەطبوعاتمز عۇمومەن بالالار ئەدەبياتنە بيك يارلى، مۇعەللىملەرنز ھەم عائيلەلەرنزدە بالالارغا نەرسە اوقرغا بيرورگە آبتيراپ تۇرالار. نەشر ئيتلە تۇرغان مەجموعەلەر، كوچمە اوقو كيتابى ئيتب قارالودان تش، عۇمومەن بالالار كۇتبخانەسى ئۈچۈن ئەساس ئيتب آلنورلق ئەثەرلەردر. بالالار باقچالارنداغى مۇرەببيەلەرنزدە باقچالاردا بالالارغا اوقو ئۈچۈن بو مەجموعەلەردە بايتاق حيكايەلەر، بالالارغا بيكلەتو ھەم تۈرلى حەرەكەتلى اوينلاردا يرلاتو ئۈچۈن: «كوڭللى شيعرلەر»، «قۇش - تۇرت آراسندا» «قش مۇڭلارى» «طەبيعەت مۇڭلارى» مەجموعەلەرندە بايتاق شيعرلەر تاباچاقلار.

ئەثەرنڭ ئيملاسنداە تاتار جۇمھوريەتى مەعاريف حەلق كاميساريانى ھۇضورنداغى فەن بولۇگى (عيلمى ھەيئەت) طەرەفندان قويلغان ئەساسلار بوينچا بارلدى. حۆكم سۈرگەن بولغانلك ھەم قيمەتچلك ئەثەرنى رەسملى ئيتب نەشر ئيتەرگە يول قويمادى.

* كوچمە اوقو كيتابى بلەن فايدالانو ئۇصوللەرنە كيلگەندە: كوچمە اوقو كيتابى بلەن فايدالانونڭ ئۇصوللارى بر نيچە تۈرلى بولا: صنفدا قوللانو، صينفدان تش بالالارنڭ ئۆيلەرنە بيرب جيبەرو.

اوقتوچى، كوچمە اوقو كيتابى تۈپلەرندەن، آرادان بر كيتابنى آلب ئۆزى اوقى. بالالار، ھەر پارتاغا برەر دانە بيرلگەن كيتابدان قاراب بارالار.

ئوقۇتقۇچى، ئۇزۇن مۇددەت بالالارنى ئۆز ئالدىغا ئاۋاز چىقىرىپ ئوقۇتماسلىقى كېرەك. ئۇنى ئالغاندا باشتا ئاۋۇال ئۆزى ئوقۇرغا تېگىش. سوڭغا تاپا سىنىپتا باشتىراق ئوقۇنچى بالادان ئوقۇتۇرغا بارى. بالا ئوقۇغاندا ئوقۇتقۇچى ئۆزى تىڭلى، يالغۇش ئوقۇلغان سۆزلەرنى تۈزەتە بارا.

ئۆزى ئوقۇغاندادا، ياقشى ئوقۇنچى بالادان ئوقۇتقاندادا، ئوقۇتقۇچى، جۈملە ئارالارىنى تۇتقاب ئاڭلىتاراق سۆز ۋە جۈملەلەرنى ئىزاھ قىلىدۇ. سوئاللار بىلەن بالالارنىڭ ئاڭلاپ - ئاڭلىماغانلىقلارىنى بىلە، ۋە شۇل رەۋىشچە سىنىپتا دىققەتسىز تىڭلاۋغا، بالالارغا ياكى چىت نەرسە ھاقىدا ئويغا چۈمارغا يول قالدۇرمى. ئالايدا بولغانلار، تۇتقاۋلار، بالالارنىڭ ئومۇمى ئەسەردىن ئالا تۇرغان تەسىرلەرىنە ھەرگىز كېتىرۈرلىك بولماسقا تېگىش.

مۇمكىن بولغاندا، بالالاردا يارانب تىڭلاۋنى قوزغاتۇ ئۈچۈن، كىتابنى رەسىملەر بىلەن (ۋالشىبنى قانار رەسىملەرى، تۈرلى كىتابلاردان ئالىنغان رەسىملەر، ئوقۇتقۇچى طەرەفىدان تاقتاغا تۈشىرىلگەن شەكىللەر ياردەمى بىلەن) جانلاندۇرۇ تېگىش. مۇنىڭ بىلەن بالالارنىڭ خىياللارىنى ئىشلەرگە يول ئاچىلا. ئەسەرنىڭ ئاڭلانىشى ھەم بېرگەن تەئسىرىدە ئارتا.

مۇعەللىم ئۆزى باشقا سىنىف بىلەن مەشغۇل بولسا، يوغارىراق سىنىف بالالاردان بىرسى سىنىفدا تەرتىب ساقلاۋ ئۈچۈن قالدىرىب، بالالارنىڭ بىرسىنە ئوقۇرغا قوشب قالدۇرۇرغا مۇمكىن. بالالار ئاڭلاماغان سۆزلەرنى جۈملەلەرنى يازىب بارالار. مۇعەللىم ئاقتىدان بۇ توغرىلاردا ئىزاھ بېرە. شۇلاي ئوق ساباق ئوقلماغان كۈنلەرنى، ياكى سە ساباق ئوقلغان كۈنلەردەدە كېچىن بالالار بوش ۋاقتدا جىيىلب دە بۇ كىتابلارنى ئوقۇرغا مۇمكىن.

بۇ كىتاب ئوقۇب تەمام بولغاچ ئانىڭ توغرىسىندا مۇعەللىم قاراماغى ئاستىندا بالالار بىلەن مۇذاكەرە ۋە ئوقلغان كىتابنى تېكشىرۇ، تەھلىل باشلانا. ئىيك ئىلك ھىكايە مۇعەللىمنىڭ سوئاللارى بىلەن باشدان ئاياق بالالار طەرەفىدان سۆيلەنب چىغا. (مۇعەللىم كىتابدا كم توغرىسىندا سۆيلەنوۋى، ۋاقىعەنىڭ نېچك باشلانوۋى، نېچك دەۋام ئىتوۋى، نى بىلەن تەمام بولۇلارى توغرىسىندا تۈرلى بالالارغا تەفصىللى سوئاللار بېرە. يالغۇش جەۋاب بېرگەن بالالارنىڭ سۆزلەرىن بالالاردان ئوق تۈزەتدۈرە شۇلاي ئىتب، سوئال - جەۋابلار شەكلىندە ھىكايە سۆيلەنب چىغا.) ئاندان سوڭ مۇعەللىم ئوقلغان ھىكايەنى بۈتەيىن بر بالادان يا بر نېچە بالادان سوئاللار بىرمىيچە سۆيلەتب چىغا. بۇنىڭ ئۈستىنە ھىكايەسىنە قاراب ئانى بر بالادان شۇنداغى قاتشقان كىشىلەردىن (كېيىكلاردان) بىرسىنى بۇلاب (مەثەلەن، كاجۇلچىتىك ھىكايەسىن، مۇللا الايم ... ئاغاسى، ئەبىسى بولب) سۆيلەب چىقارتۇدا مۇمكىن. ئاندان سوڭ

اوقۇلغان ئەسەرنى ئىپادىلەرگە بولۇر، ھەر ئىپادىلا ئىپادىلەر تۈشۈنۈپ ئەسەرلەرنىڭ پلانىن تۈزۈو؛ ئەسەردەگى كىشىلەرنىڭ خۇلقى فىئلى (خاراكتېرىستىكەسى) تىكشۈرۈو، ئەسەرنىڭ تۈپ ئىدىيەسى نابۇ؛ ئەسەرنىڭ ئەدەبىيات تۈرلەرىدەن قايسىغا كىرىشىنى بىلگىلەو.

يوغارىداغى ئىشلەرنى بالالاردان ئەلدەن ئىشلەو يا سىنىفدا يا ئۆيلەرىندە يازدۇرۇپ كىيتەرۇو مۇمكىن. بىلگىلىكى، يوغارىدا كورسەتىلگەن ئىشلەرنىڭ ھەممەسىن ھەر بىر ھىكايە دە ئىشلەتىپ بىتۈرۈو، يا كورسەتىلگەن تەرتىپدە ئىشلەتو مەجبورى توگل؛ بولار ھەر قايسى بالالارنىڭ ھەزىرلىكلەرىنە، ۋاقتلارىنا، ھىكايەنىڭ قاي يافدان تىكشۈرۈو ئۈچۈن اوڭايلىقىنا قاراپ بولۇرغا تىيىش. باشدا بىر نىچە ھىكايەنى شولاي سىنىفدا تىكشۈرۈپ، بالالار بو ئىشدە بىر دەرەجە مەلەكە حاصىل ئىتكەچ، قاي بىر ھىكايەلەرنى سىنىفدا اوقىپ چىقىپ، ھەممە بالالار يوغارىدا كورسەتىلگەن ئىشلەرنىڭ بىرسىن ئىشلەت كىيلەرگە قوشۇلغا مۇمكىن. (مەسەلەن، مۇندەرىجەسىن كىتابداغىچا، يا باشقا بىر كىشىنى ئىسمىندەن سۆيلەتىپ چىقارو، پلانىن تۈزۈو، بىرەونىڭ خۇلقى-فىئلى يازو وەغەيرىلەر). ياكى ئىسە اوقىلغان ھىكايە توغرىسىندا ئانىڭ تۈرلى يافدان ئىشلەو، تىكشۈرۈو تۈرلى بالالارغا بولۇنىپ بىيرەرگە، آندان سوڭ آلداغى جىيىلىش ياساباقلارنىڭ بىرسىندە ھەر كىمنىڭ ھەزىرلەگەنىن بىرگە اوقىپ، بىرگە تىكشۈرۈپ چىقۇدا مۇمكىن.

«كوچمە اوقۇ» كىتابلارى سىنىفدا اوقۇدان بىيگەرەك، بالالارغا ئۆيدە اوقۇرغا بىيرۇ ئۈچۈن ئىستىيمال ئىتىلەلەر. بو شولاي ئىشلەنە: سىنىفدا قرق بالا بولسا، اون دانە، مەسەلەن ٣ نچى تۈپ بالالار كوڭلى بولسا، ھەر نۇسخەسىندەن بىر ۋاق ئىسمدەگى ٤ كىتاب آلدۇرادا، ٤٠ كىتاب ٤٠ بالاغا ئۆلەشىنىپ بىيرىلە. آلارغا شونى اوقىپ قايتارو ئۈچۈن، بالالارنىڭ جىيگلى اوقى آلو دەرەجەلەرىنە قاراپ مەعلوم بىر نىچە كۆنلىك مۇددەت بىيلگىلەنە. مۇددەت تولغان كۆننى ھەر بىر بالا ئۆزىنە آلغان كىتابنى اوقىپ كىيرى مۇعەللىمگە قايتارۇرغا تىيىش. آندان سوڭ مۇعەللىم شولوق كىتابلارنى بالالارغا آوشدۇرۇپ بىيرە ئاەن بىر مۇددەت ئۆتكەچ تاغىن كىتابلارنى جىيىب آلشدۇرا. شولاي ئىيتىپ دورت مۇددەت ئۆتكەندە ٤ كىتاب ھەممە قرق بالا طەرەفىندان دا اوقىپ چىقلغان بولا. آندان سوڭ بىرەم-بىرەم شول دورت كىتابنى سىنىفدا ذەرسدە، يا دەرس تشىندا تىكشۈرۈو باشلانا. يوغارىداغىچا اوقۇلغان كىتابلارنى تىكشۈرۈو ئۇصوللەرى بلەن تىكشۈرۈپ چىقىلا.

بالالارغا ئۆلەشىنگەن كىتابلارنى اوقۇتۇچى ئۆزى يا بالالار آراسىندان بىلگىلەنگەن بىرسى مەخصوص دەفتەرگە يا كەغەزگە يازا بارا. بالالارنى دا اوقىغان ھەر بىر كىتابلارنى تصقاچا مۇندەرىجەسى بلەن ئۆز دەفتەرلەرىنە قەيد ئىتە بارورغا ئۆيرەتورگە كىيرەك.

بولای ئیتەب ئویگە بیرو اوقتووننی هەم آلارنی تەحلیل ئیتونی، بیلەگەننی بالالار بەلەن برگە بو بیچە کیتابنی، مینفقدا اوقب چقب ئیکشرگەندەن سوڭغنا باشلارغا کیرەك.

قەتەرنی ئیکشرو، تەحلیلنی نیسەبەن تلدەن، نیسەبەن یازدەرب ئشلەترگە مومکین. لاکین هەر حالدە بالالارنڭ ئشلەگەن تەحلیلەرن مینفقدا برگەلەب ئیکشرگە ترشرغا کیرەك.

بو رەوشچە بالالار بەلەن برگە اوقو، هەم اوقغانلارن برگەلەب ئیکشرو، بوتن مینفنی حەتتا ئیڭ یالقاو وەسوسەلەن بالالارنیدا ئشکە قویرەتە. هەم اوقلغان قەتەرلەرنی نقلاب کوڭلە قالدرا. بونڭ ئوستنە بو ئوسول بالالارنی اوقغان کیتابلارنی، آنڭ موندەریجەسی توغروسندا موحاکەمە یورترگە، قەتەرنڭ توب فیکرن آئلاب آلرغا، باشقالارنڭ هەم ئوزنڭ فیکرلەرنە تەنقید بەلەن قارارغا قویرەتە. کیتابلارنی ئیکشرو، آلار ئوستندە ئشلەو، عوموما بالالادا کیتاب اوقو، موطالەعەگە موحەببەتنی آرتدرا. شولای ئیتب، بالا کیتاب اوقرغا، موطالەعەگە ئویرەنە. بو ئیسە باشدا ئەیتکەندەیچە هەر بر مەکتەبنڭ توب هەم ئیڭ ئەهەممیەتلی وەظیفەسەدر.

قازان ۱۹۲۱ نچی یل.

عالیم جان شەرەف.

Р. В. Ц.—Казань. 2-я Государ. типогр. Тираж 30,000.